

HÂKİM el-KEBİR

(الحاكم الكبير)

Ebü Ahmed
Muhammed b. Muhammed
b. Ahmed en-Nisâbü'rî
(ö. 378/988)

Horasanlı muhaddis,
Tûs ve Şâş kadısı.

285 (898) yılında Nişâbur'da doğdu. "Kırbâs" (çoğulu kerâbîs) denilen bir çeşit pamuk bezin alım satımıyla uğraştığı için Kerâbîsî nisbesiyle de anılır. Muhaddisler arasında en üst dereceye ulaştığı için "Hâkim" unvanını almıştır. Kendisini talebesi ve *el-Müstedrek* müellifi Hâkim en-Nisâbü'rî'den ayırmak için unvanının sonuna "kebîr" (büyük) sıfatı eklenmiştir. Hadis tahsiline yirmi yaşından sonra başlayan Hâkim el-Kebîr on yedi yıl içerisinde Horasan, Taberistan, Rey, Şam, Irak, el-Cezîre, Hicaz, Taberiye, Humus, Harran, Halep gibi ilim merkezlerine giderek birçok âlimin hadis derslerine katıldı. Hocaları arasında Ahmed b. Muhammed el-Mâsercîsî, Muhammed b. Şâdel, İbn Huzeyme, İbnü'l-Bâgandî, Ebü'l-Kâsım el-Begavî, Ebü Arûbe el-Harrânî yer alır. Kendisinden Hâkim en-Nisâbü'rî, Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî, Muhammed b. Ahmed el-Cârûdî ve İbn Mencûye gibi âlimler rivayette bulunmuşlardır.

Hadislerin sıhhatini gerektiren şartlar, râvî adları ve hadislerin illeti başta olmak üzere hadis ilimleri alanındaki geniş bilgisiyle Horasan bölgesinin imamı ve hadis hâfızı olarak tanınan Hâkim el-Kebîr'in hadis rivayetindeki güvenilirliği "sika", "sebt" ve "me'mûn" gibi terimlerle ifade edilmiştir. Kaynaklarda belirtildiğine göre ölümünden iki yıl önce gözlerini kaybetmiş, hâfızasında zayıflama meydana gelmiş, fakat rivayetlerinde herhangi bir yanlışlık yaptığı görülmemiştir.

333 (944) yılında Nişâbur'dan ayrılan Hâkim Horasan'ın birçok şehrinde kadılık yaptı. Hadise dayalı fıkıh bilgisini takdim eden Horasan Emîri Nûh b. Nasr kendisini Şâş kadılığına tayin etti, dört yıl kadar sonra da Tûs kadılığına getirildi. Hâkim daha sonra bu görevinden ayrılarak 345'te (956) Nişâbur'a döndü ve burada zamanını eserlerini tamamlamak ve mescidinde ibadet etmekle geçirdi. Bu dönemde kendisine kadılık ve tezkiye görevleri teklif edilmişse de kabul etmemiştir. 378 yılının Rebîülevvel ayında (Temmuz 988) Nişâbur'da vefat eden Hâkim el-Kebîr evinde defnedildi.

Hâkim en-Nisâbü'rî hocasının Selef yolunu takip eden, Ehl-i beyt ve ashap hakkında insaflı bir tutum içerisinde bulunan sâlih bir kişiliğe sahip olduğunu söylemektedir. Mezhebi konusunda açık bilgi bulunmamakla beraber biyografisine tabakâtü's-Şâfiyye kitaplarında yer verilmesi, onun Şâfi mezhebinin görüşlerini benimsediği kanaatini uyandırmaktadır.

Eserleri. 1. *el-Esâmî ve'l-künâ (el-Esmâ' ve'l-künâ, el-Esmâ' ve'l-künâ'ü'l-mücerrede)*. Adı bilinen künyesiyle veya künyesi bilinen adıyla meşhur olan râvileri tanıtan bir eser olup Müslim'in ve Nesâî'nin aynı konudaki kitaplarından daha faydalı kabul edilmiştir. Zira bu iki müellif sadece adı bilinen râvilerin künyelerini vermişlerdir. Eserin baş tarafı kaybolduğu için bir mukaddimesinin bulunup bulunmadığı bilinmemekte, dolayısıyla müellifin bu eserde takip ettiği metodu tesbit etmek mümkün olmamaktadır. Hâkim, her künyeyi yarı alfabetik olarak ayrı bir bab başlığı altında toplamış, ardından künyeleri ilk isme göre yine yarı alfabetik bir sistemle sıralamıştır. Daha sonra her künyenin bitiminde ismi bilinmiyip sadece künyesiyle tanınan kişileri kaydetmiştir. Künye sahipleri hakkında bilgi verirken genellikle isim ve nisbelerini, memleketlerini, görevlerini, meşhur bazı hocalarını ve öğrencilerini zikretmekte, zaman zaman bunları cerh ve ta'dile tâbi tutarak rivayet ettikleri hadislerden örnekler vermektedir. Bu arada bazı hadislerin sahih veya zayıf olduğunu belirtmekte ve incelediği kişinin bir sözünü senediyle birlikte nakletmektedir. 2096 şahsın yer aldığı eser *el-Esâmî ve'l-künâ* adıyla Yûsuf b. Muhammed ed-Duhayl tarafından neşredilmiştir (I-IV, Medine 1994). Cemmâîlî diye tanınan Abdülğanî el-Makdisî eseri *Telhîşü'l-Künâ* adıyla ihtisar etmiş, Zehebî de ki-taptaki isim ve künyeleri alfabetik şekilde tertip ederek çalışmasına *el-Muktenâ fî serdi'l-künâ* adını vermiştir (Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 1531; Halep, el-Mektebetü'l-Ahmediyye, nr. 328). Zehebî'nin bu eserinin Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd'da tahrîcinin yapıldığı ve Medine'de Câmiatü'l-İslâmiyye'ye bağlı Meclisü'l-bahsi'l-ilmî tarafından yayımlanacağı belirtilmektedir (Hâkim el-Kebîr, *el-Esâmî ve'l-künâ*, nâşirin mukaddimesi, I, 82). 2. *Şî'âru aşâbî'l-hadîş*. Ehl-i hadîsin namaz konusundaki tutumunu, özellikle amelîn imandan cüz olduğu ve imanın artıp eksilebileceği gö-

rüşünü ortaya koymak amacıyla kaleme alınan ve seksen altı rivayete yer verilen bu eser küçük çaplı bir çalışma olup Subhî es-Sâmerrâî (Küveyt, ts.) ve Abdülâzîz b. Muhammed es-Sedhân (Beyrut 1405) tarafından yayımlanmıştır. 3. *Âvâli'l-İmâm Mâlik*. İmâm Mâlik'in mükerrerleriyle birlikte 215 âlî isnadlı rivayetini ihtiva etmektedir (nşr. Muhammed Şâzelî, Tunus 1406). 4. *el-Fevâ'id*. Eserin sadece on ve on birinci cüzleri günümüze ulaşmıştır (Dârü'l-kütübîz-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 55, vr. 58-73).

Hâkim el-Kebîr'in kaynaklarda zikredilen diğer eserleri de şunlardır: *el-İlel, el-Muhaarrec 'ulâ Muhtâsarî'l-Müzenî, eş-Şürût, Tesmiyetü quafâ'il-muhaddisîn, eş-Şüyûh ve'l-ebvâb, el-Emâlî, el-Eş'ârü'l-muhtâretü's-şahîha minhâ ve'l-mu'âre*. Hâkim'in Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin *el-Câmi'u's-şahîh*'leri üzerindeki çalışmalarının (*Hediyetü'l-ârifîn*, II, 50-51; Kehhâle, XI, 180; Sandıkçı, s. 23, 158) müstahrec türü birer çalışma olduğu anlaşılmaktadır (Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, III, 977; a.mlf., *el-İber*, II, 153; Kettânî [Özbek], s. 22-23).

BİBLİYOGRAFYA :

Hâkim el-Kebîr, *el-Esâmî ve'l-künâ* (nşr. Yûsuf b. Muhammed ed-Duhayl), I-IV, Medine 1994, ayrıca bk. nâşirin mukaddimesi, I, 1-152; a.mlf., *Şî'âru aşâbî'l-hadîş* (nşr. Subhî es-Sâmerrâî), Küveyt, ts. (Dârü'l-Hulefâ); Ebü Ya'lâ el-Hamîl, *el-İrşâd fî ma'rifeti 'ulemâ'i'l-hadîş* (nşr. M. Saîd b. Ömer İdrîs), Riyad 1409/1989, I, 459; III, 847, 962; Sem'ânî, *et-Tahtîr*, II, 358, 431; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XV, 893-896; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VII, 146; İbn Nukta, *et-Takyîd li-ma'rifeti ruvâti's-sünen ve'l-me'sânîd* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1408/1988, s. 103-104; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 60; Zehebî, *A'lâmü'n-nübâlâ*, XVII, 370-376; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, III, 976-979; a.mlf., *el-İber*, II, 153; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 351-380*, s. 637-638; Safedî, *el-Vaîr*, I, 115; Yâfîî, *Mir'âtü'l-cenân*, II, 408; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, I, 420-421; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VII, 5-6; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, IV, 154; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 388-389; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 93; Flügel, *Keşfü'z-zunûn İndeks*, V, 42, 141; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 50-51; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 244; M. Muhammed Ebü Zehv, *el-Hadîş ve'l-muhaddisîn*, Kahire 1378/1958, s. 468; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XI, 180; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetfafe*, s. 121; a.e. (Özbek), s. 22-23; Sezgin, *GAS*, I, 203-204; M. Nâsirüddin el-Elbânî, *Fihrisü mahtûâtî Dârü'l-kütübîz-Zâhiriyye*, Dimaşk 1390/1973, s. 252; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, II, 436; Ekrem Ziya el-Ömerî, *Buhûş fî târihi's-sünneti'l-müşerrefe*, Medine 1984; Kemal Sandıkçı, *Sahîh-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar*, Ankara 1991, s. 23, 158.

MEHMET ALİ SÖNMEZ